

EGYÉNI IMÁK ÍRÁSOS REPREZENTÁCIÓJA¹

FRAUHAMMER Krisztina

Bálint Sándor Valláskutató Intézet

6722 Szeged, Egyetem u. 2.

E-mail: frauhammer_kr@freemail.hu

Kivonat: Az utóbbi években több kutató figyelmét is felkeltette egy mind nagyobb népszerűségnek örvendő, teljesen kötetlen, írásos formában megmutatkozó imádkozási gyakorlat. Egyre-másra jelennek meg kegyhelyeinken a kérések, fohászok, hálanyilatkozatok rögzítésére szolgáló beíró könyvek, látogatási könyvek, vendégekönyvek és imacédulák. Ezek lapjait sűrűn megtöltik a sokszor meglepő őszinteséggel megfogalmazott, egyéni hangvételű fohászok. Különlegességük abban rejlik, hogy általuk egy sajátos kommunikációs helyzetnek lehetünk tanúi: az egyén transzcendenssel való személyes kapcsolatfelvételének, azaz legbelsőbb imáinak. Egy kötetlen, nem formalizált szóbeli megnyilatkozás írott reprezentációjáról van tehát szó, amelyben magának az írásnak is fontos szerepe van. Az írás tárgyszerűsíti, sőt ritualizálja ezt a speciális imaaktust. Szerepet kap továbbá az egyénnek és a fohásznak az örökké tételében és megerősítésében is. Emellett meghatározó jelentőséget kap ebben az újfajta devóciós gyakorlatban a szakrális és profán íráshagyományok és viselkedésminták szoros egybefonódása, valamint az írott devóció sokrétű hagyományai. Dolgozatomban magyar kegyhelyeken gyűjtött vendégekönyvek felhasználásával mutatom be a szakrális kommunikációnak ezt az újfajta megnyilvánulását, illetve ennek sajátosságait.

Kulcsszavak: vendégekönyv, búcsújárás, ima, írásos reprezentáció, kommunikáció

Amikor a hívő ember felkeres egy kegyhelyet, elsősorban a transzcendens megtapasztalásának és a vele való kapcsolat felvételének a vágya vezeti. Ennek a kapcsolatfelvételnek az egyik legősibb, szinte minden vallásban jelen lévő formája az ima. Számos kutató számos megközelítésből vizsgálta már az imákat, azoknak is elsősorban a szóban elhangzó vagy írásban rögzített, kötött formáit. Az utóbbi években azonban többek figyelmét is felkeltette egy egyre nagyobb népszerűségnek örvendő, teljesen kötetlen, írásos formában megmutatkozó imádkozási gyakorlat. Egyre-másra jelennek meg kegyhelyeinken a kérések, fohászok, hálanyilatkozatok rögzítésére szolgáló beíró könyvek, látogatási

¹ A dolgozat megírásához és az azt megelőző kutatásokhoz az OTKA K68325 számú pályázata nyújtott segítséget.

könyvek, vendégek könyvek, amelyek lapjait sűrűn megtöltik az egyéni hangvételű fohászok. Különlegességük abban rejlik, hogy általuk egy sajátos kommunikációs helyzetnek lehetünk tanúi, egy kötetlen, nem formalizált, szóbeli megnyilatkozás írott reprezentációjának. Az írás gyakran tárgyszerűsíti, sőt ritualizálja is ezt a speciális imaaktust. A kegyhelyek és plébániatemplomok vendégek könyvei e kivételes alkalmakhoz kínálnak mindenki számára elérhető fórumot. Dolgozatomban magyar kegyhelyeken gyűjtött vendégek könyveket ismeretek, illetve ezek összehasonlító elemzésének tanulságait.²

A szakrális térben elhelyezett vendégek könyvek elemzése csak az elmúlt néhány évtizedben jelent meg a néprajzi kutatásokban, elsősorban német nyelvterületen.³ Ezek forrásokon alapuló kvantitatív jellegű beszámolók, interpretációik alapját is a szövegek képezik. Szempontrendszerükben megjelenik a vallási néprajzi, vallásszociológiai, pszichológiai, teológiai, illetve a kommunikációelméleti szemlélet is. Ez is mutatja a téma kutatásának és feldolgozásának interdiszciplináris jellegét.

A tematikai részeket leszámítva ezekben a feldolgozásokban sehol nem kapott figyelmet az a tény, hogy a vendégek könyvekben milyen meghatározó szerepe van a szakrális és profán íráshagyományok és viselkedésminták szoros egybefonódásának. Véleményem szerint ez a kegyhelyek vendégek könyveinek egyik meghatározó sajátossága. Már a könyvek kegytemplomokban való jelenléte is jól szemlélteti ezt az összefonódást, hiszen vendégek könyvekkel általában a múzeumokban, kiállításokon szoktunk találkozni, hogy megörökítsük látogatásunkat, illetve leírjuk a látottakkal kapcsolatos észrevételeinket.

A bejegyzéseket olvasva sokszor a levélírás is eszünkbe juthat. Különösen ott, ahol könyv hiányában papírdarabokat tesznek az oltárra, perselybe. Vannak olyan kegyhelyek is, ahová egészen konkrétan postai úton, klasszikus borítékban, megcímezve, felbélyegezve jutnak el ezek az Istenhez vagy a Szűzhöz írt fohászok.⁴ Néhol emlékkönyvként emlegetik őket, és valóban találunk bennük az emlékkönyvekéhez hasonló rajzokat, toposzokat, ver-

² Az itt bemutatott eredmények leírását többéves kutatómunka előzte meg. Ennek során öt magyar kegyhelyen (Máriapócs, Máriagyűd, Mátraverebély-Szentkút, Máriakálnok, Egyházaskályos-Vecseklő) tanulmányoztam vendégek könyveket és imacédulákat. A vendégek könyvek vezetésének és kihelyezésének Máriapócsra vannak a legrégebbi hagyományai. Itt a kegyhely 1900 óta rendelkezik ilyen könyvvel, ebbe azonban hosszú ideig csak az arra felkért személyek írtak. Mindenki számára hozzáférhetővé csak az 1980-as évek óta vált. Máriakálnok esetében csak rövid ideig élő szokásról beszélhetünk: itt 1947-től 1952-ig volt kitéve ilyen könyv. A másik három kegyhelyen az 1990-es évektől vált ismertté ez a devóciós gyakorlat. Ezekben a forrásokban közel 10 000 bejegyzést regisztráltam és elemeztem. Az elemzés tanulságairól 2009-ben *„Szemben a feledéssel...” Magyarországi kegyhelyek vendégek könyveinek összehasonlító elemzése* című doktori disszertációmban számoltam be. A dolgozat jelenleg kéziratban olvasható az ELTE Néprajzi Tanszékének könyvtárában, saját alá rendezése folyamatban van.

³ A szakrális kommunikáció e sajátos megnyilatkozását feldolgozó legfontosabb művek: PONISCH, Gabriele: *„Danke! Thank you! Merci!” Die Pilgerbücher der Wallfahrtskirche Mariatrost bei Graz*. Grazer Beiträge zur Europäischen Ethnologie Bd. 9. Frankfurt am Main 2001; HERBERICH-MARX, Genevieve: *Evolution d'une sensibilité religieuse. Témoignages scripturaux et iconographiques de pèlerinages alsaciens*. Presses Universitaires de Strasbourg 1991; ISTVÁN ANIKÓ: *„Most segits meg, Mária...” A futásfalvi Sárlos Boldogasszony-napi búcsú szövegrepertóriuma*. Kriza Könyvek 20. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2003; HEIM 1961; KROMER 1996; SCHMIED 1997.

⁴ Walter Heim svájci néprajzkutató könyvében 45 olyan kegyhelyet sorol fel, ahová a hívek rendszeresen küldenek leveleket a hely szentjéhez. Ezek között van például a svájci Ingenbohl Maria Theresia Scherer anyának sírjával (ezt Heim maga is elemzi), az egész világon ismert Lourdes, Fatima és a páduai Szent Antal-kegytemplom. Bővebben lásd: HEIM 1961: 15–20.

seket is – ami megint csak távol áll a szakralitástól. Ezzel szemben megtalálhatók bennük a templomok falainak hátatábláiról ismert rövid, sematikus fohászok is, továbbá a kegyhelyek énekes és imafüzeteiből ismert imák, néhol mirákulumfeljegyzésekre emlékeztető gyógyulástörténetek vagy a votívtablák szövegeit idéző köszönő sorok. Mindezekből az ember hétköznapi küzdelmei, a mai világ tipikus problémái és gyötrelmei rajzolódhatnak ki.

Ezt a szoros egybefonódást az előzmények és rokon műfajok számbavétele is alátámasztotta. Számos egyezést véltem felfedezni a votívtablák és hátatáblák, a szakrális terek falfeliratai, a szentekhez írt levelek, a kéziratos és nyomtatott mirákulumfeljegyzések, valamint a hálanyilatkozatok, nyomtatott imakártyák műfajával. Elsődlegesen a csoda utáni vágy és a csoda megtörténtének hírül adása köti össze ezeket az írásos megnyilatkozásokat.

Mint fentebb már utaltam rá, olyan, a vallásos használattól távol álló források is rokoníthatóak a kegyhelyeken vezetett vendégkönyvekkel, mint a múzeumi, éttermi, szállodai stb. vendégkönyvek, emlékkönyvek. Mindegyik azt a célt szolgálja, hogy bejegyzője – kilépve megszokott, mindennapi közegéből – egy különleges helyzetbe, helyszínre kerülve megörökítse ezzel kapcsolatos érzéseit és benyomásait. Ugyanakkor ezekben a könyvekben egy újfajta ritualizált viselkedésmódnak is tanúi lehetünk. Minden bejegyzés egyben a köszönetnyilvánítás és a hála kifejezésének sajátos írásbeli rítusa is. Ezek a funkciók a kegyhelyek vendégkönyveiben szintén jól megragadhatóak.⁵ A kontextusnak, amelyben a feljegyzések születnek, természetesen meghatározó szerepe van. A mindenki által ismert formai felépítés és struktúra alkalmazásával a könyvekbe mindenki ennek megfelelő tematikájú szöveget ír. Leginkább ezzel magyarázható a szakrális jellegű vendégkönyvek eltérő jellege.

Ezekkel a műfaji előzményekkel párhuzamosan megfigyelhető az ilyen jellegű források digitális írásbeliségben való megjelenése is.⁶ Az internet elterjedésével lehetőség nyílt arra, hogy a transzcendenssel való kommunikáció színterei túllépjenek a valós kereteken. Egyre népszerűbbek a virtuális kultushelyek, imafórumok és közösségi oldalak. Ezek teljesen új formákat és lehetőségeket kínálnak az egyéni vallásosság megéléséhez és kinyilvánításához, és ezáltal új perspektívákat nyitnak meg többek között az imádkozás gyakorlatában is. Itt nagyon egyéni, nagyon eklektikus devóciós technikák kialakulásának lehetünk szemtanúi. Gyakori a hagyományos vallásosságból vett elemek és az olyan modern tematikák keveredése, mint az önábrázolás és önmegvalósítás, sőt ez utóbbiak előtérbe helyeződése. Így itt a csoda utáni vágy helyébe az egyéni érzelmi világ másokkal való megosztása lépett. Hagyomány és újítás sajátos együttlélése ez.⁷

Sok esetben maga az egyház a fő multiplikátora ezeknek az internetes oldalaknak, csakúgy, mint a templomi könyvek kihelyezésének. A tradíciók és az innovatív elemek mellett ez a harmadik tényező, amely szerepet kap e sajátos ájtatossági gyakorlat kialakulásában és folyamatos formálódásában. A három elem (tradíciók, innovatív elemek, az egyház mint intézmény) súlya azonban nem mindenütt egyforma. Ahogyan a szokás egyre

⁵ A profán jellegű vendégkönyvekről bővebben lásd: BARNÁK 2003: 29–42.

⁶ Néhány internetes templomi vendégkönyv elérhetősége (a teljesség igénye nélkül): <http://www.benedikterinnen-osnabrueck.de/page8.html>; <http://www.sankt-petrus-heede.de>; <http://sankt-gertrud.de>; <http://www.erzbistum-freiburg.de/gebetsanliegen> (2010. 09. 15.).

⁷ A virtuális kultushelyek vendégkönyveiről bővebben lásd: LINGENS 2003/2004: 219–245.

távolabb kerül a búcsújárás hagyományától, gyengülnek a tradicionális elemek, és helyükre újabbak lépnek. Erről tudósítanak például az előző bekezdésben bemutatott, a virtuális térben elhelyezett beíró könyvek.

Fontos megjegyezni, hogy az egyéni fohászok írásos rögzítése és nyilvánossá tétele nem kizárólag a katolikus kereszténység sajátja. A zsidóság,⁸ az ortodoxok,⁹ a kopt keresztények, sőt még a muszlimok¹⁰ és a japán sintoisták¹¹ körében is él ez a szokás. Ez jelzi a jelenség vallásokon és kultúrákon átívelő, egyetemes antropológiai jellegét. Rámutat továbbá arra, hogy a transzcendenssel való írásbeli kommunikáció milyen alapvető igénye és vágya az embernek.

Milyen tanulságok szűrhetők le e könyvek szövegeinek vizsgálatából?

Az egyre gyorsabban betelő könyvek bejegyzéseinek már az adatai is sokat mondóak, és értékes információkkal szolgálhatnak a jelenkori búcsújárások kutatásához. Jól tükrözik például a kegyhelyek felkeresésének változását. Rámutatnak arra, hogy napjainkban is március végétől október elejéig a leglátogatottabbak a zárándokhelyek. Lényeges módosulás történt viszont abban, hogy míg korábban ezen időszakon belül az ünnepek vonzották a legtöbb látogatót, ma a kegyhelyek felkeresése már nem feltétlenül kötődik búcsús ünnephez. Erre a máriapócsi parókus, Kapin István hívta fel a figyelmemet: „Azt mondanám, hogy a klasszikus nagy búcsúk látogatottsága csökken. De a templom látogatottsága nem csökken. Tehát az emberek most már kevésbé akarnak 40 000 emberrel együtt szorongani, hanem eljönnek inkább hétvégén. Például a hosszú hétvégén tele van a templom, hívőkkel meg nem hívőkkel. Inkább eljön, amikor kevesebb busz van, akkor nem kell lökdösődni, nyugodtabban tud ücsörögni, imádkozni. Úgyis van szertartás, azon részt tud venni.”

A kegyhely felkeresését tehát nem feltétlenül csak egy búcsú motiválhatja. Gyakran valamilyen turisztikai vállalkozásról van szó, a szabadidő eltöltéséről. Ha mégis búcsúnaphoz kötődik a látogatás, abból is olyan sok van egy évben, hogy már csak ez önmagában is szinte folyamatos látogatottságot biztosít.¹² A változásokban a kegyhelyet gondozó egyháziaknak is jelentős szerepük van, hiszen ők maguk is egyre gyakrabban ismerik fel a zárándokhelyek turisztikai és gazdasági hasznát, és igyekeznek ezeket az igényeket és lehetőségeket kiaknázni. A könyveknek is inkább ez a vetülete fontos számukra: dokumentálják az ide látogatókat, magát a kegyhelyet és annak életét, visszajelzéseket adnak róla. Ezzel alátámasztják a kegyhely szerepének fontosságát, és reklámozzák is azt. Néhol pontosan ez indokolta a vendégkönyvek kihelyezését. Ahol spontán módon alakult ki a könyvek, füzetek, cetlik írásának gyakorlata, ott pedig ezért hagyták meg őket.

⁸ A zsidó imacédulákról (kvitli) bővebben lásd: GLESZER Norbert: Kvitli. In: BARNA Gábor–MÓD László–SIMON András (szerk.): *Szent ez a föld. Néprajzi írások az Alföldről*. Néprajzi Tanszék, Szeged 2005, 146–159.

⁹ Az ortodoxok imacédula (zapiski) -írásának gyakorlatát illetően Pócs Éva és dr. Tóth Péter adataira támaszkodom. Bővebben lásd: Tobias KÖLLNER–Tünde KOMÁROMI–Agata ŁADYKOWSKA–Detelina TOCHEVA–Jarrett ZIGON–Milena BENOVSKA-SABKOVA: Spreading grace in post Soviet Russia. In: *Anthropology Today* 25, 2009. 12. 06., 16–21.

¹⁰ Az adatot Lovász Irénnek köszönöm.

¹¹ A sintoisták imacéduláiról (ema) bővebben lásd: SCHMIED 1997: 99–101.

¹² A három nagy kegyhely búcsúnapjai: Máriagyűd – <http://www.bucsujaras.hu/mariagyud/index.html>; Mátraverebély-Szentkút – http://www.szentkut.hu/matraverebely_szentkut_nemzeti_kegyhely; Máriapócs – <http://www.bucsujaras.hu/mariapocs/> (2011. 01. 21.).

A szövegek adatainak kiértékelése más tanulságokkal is szolgál. Mutatják a nagy kegyhelyek vonzáskörzetének bővülését, a kisebbek vonzáskörzetének zsugorodását. A közlekedési eszközök, a 20. századot jellemző vallási közömbösség és a kommunizmus tiltó hatása mellett¹³ itt ismét az egyház szerepére kell utalnunk. Kutatásaim azt igazolták, hogy azokon a kegyhelyeken, ahol a búcsújárás tradícióit felkaroló, támogató, sőt akár még innovatív eszközöket is (színes, a kegyhelyet reklámozó plakátok, internetes honlap stb.) alkalmazó egyházi személyzet működik, továbbra is vonzóvá tudják tenni a búcsújárás hagyományát. Ennek hiányát tapasztaltam Egyházasbást-Vecseklőn és – kisebb mértékben – Máriakálnokon; szembetűnő meglétét pedig Mátraverebély-Szentkúton, Máriagyűdön és Máriapócon. Ráadásul a nagyobb kegyhelyek már eleve ismertebbek és népszerűbbek. Ehhez hozzájárult egy-egy nagyobb esemény (például a pápalátogatás Máriapócon 1991 augusztusában) és az utóbbi években a média egyre erősödő jelenléte is (Mátraverebély-Szentkút, illetve Máriapócs esetében).

A kegyhelyek látogatásának intenzitása, a vonzáskörzetek változása mellett a bejegyzők nemi, társadalmi és életkori összetételéhez is érdekes adalékokkal szolgálnak a könyvek. Jelzik a nők továbbra is hangsúlyos szerepét a búcsújárásokban. A téma jeles osztrák kutatója, Gabriele Ponisch ezt a következőkkel magyarázza: „Az élet a teljesítmény és a hatékonyság, valamint a magánélet, a szeretet és a család világára oszlik. Utóbbi a 19. század folyamán a nők területévé vált. (...) Kutatások egész sora bizonyította, hogy a női nem spirituálisabb. Az elmúlt évtizedekben a nők egyre jobban keresték a spiritualitás saját formáit, de a teljesen klasszikus, hagyományos, az intézményesült egyházhoz kapcsolódó formákat is inkább a nők választják. Gyakrabban járnak istentiszteletre, a nagyobb testi kitaratást és edzettséget kívánó gyalogos zarándoklatokon kívül szinte mindig ők vannak többségben.”¹⁴ Ha a magyar vallásszociológiai felmérések eredményeit vizsgáljuk, azok is ugyanerre a megállapításra jutnak: „A nők minden korcsoportban és minden státuszban vallásosabbak a férfiaknál.”¹⁵

A könyvek nem mutatnak fel határozott szociális karaktert, és nem állapítható meg biztonsággal a bejegyzők társadalmi hovatartozása sem. A fohászok írásakor, azaz a transzcendenssel való kommunikációban tehát nem játszik szerepet az egy bizonyos társadalmi réteghez való tartozás. Sokkal meghatározóbb az egyéni vallásosság mélysége és jellege.

Számos külföldi elemzés tapasztalataival ellentétben az általam vizsgált forrásokban nem jellemző a szövegek anonimitása. A bejegyzők aláírásuk hátrahagyásával többnyire vállalják identitásukat, nem tartanak igényt a név nélkülséggel járó diszkrécióra. A név kiírása örök nyomot hagy a bejegyzőről, és a hit nyílt felvállalásának jele is lehet.

Mindezen következtetések ellenére azonban azt állapítottam meg, hogy e szövegek forrásértéke elsődlegesen a populáris vallásgyakorlatról, illetve az ahhoz tartozó speciális írásos áhitatról mondottakban rejlik. A búcsújárás itt tehát a vallásgyakorlat értelmező keretként, kontextusaként jelenik csak meg.

A bejegyzések tartalmi elemeiből szintén számos következtetés vonható le. A fohászokban előforduló megszólítások jelzik Mária kultuszának erős jelenlétét, valamint a szentek

¹³ A búcsújárásról mint rituális drámáról írt könyvében Vass Erika ezekkel a tényezőkkel magyarázza a kisebb, kevésbé ismert kegyhelyek vonzáskörzetének zsugorodását. VASS 2010: 31.

¹⁴ PONISCH 2003: 199.

¹⁵ HEGEDŰS 2000: 103.

kultuszának alulreprezentáltságát. Mária mint édesanya, mint közbenjáró jelenik meg, aki segít, vigasztal, véd és együtt érez. Bizalmas, közvetlen viszonyban vannak vele a hívek.

*Égi szűz virág hálás Köszönet az orosz fogságból való megszabadulásomért
Élet ... munka kedvet és tiszta életet kérek Egek Királynéjától
1948 május 7.¹⁶*

*Üdvözlégy Mária, Tengernek Csillaga
Arvak Gyámolitoja
Bűnösök menedéke.
Hozzád széll bús sóhajunk
Segíts meg orvosold sok bajunk
Könyörgök Hozzád
Gyönyörűséges szép Virágszál,
légy az én Édesanyám
Mutas utat nekem.
Adj egészséget
a világnak békeességet.
Könyörögj értünk Szeplőtelen Szűz Anya
Mosonmagyaróvár
1948¹⁷*

A tartalmi elemek jelzik azt is, hogy ezt a speciális imagyakorlatot elsősorban a kérések rögzítésére használják. A hála kifejezésekor más formák kerülnek előtérbe (hálatáblák, gyertya, virág, szőnyeg, ékszer, pénz adományozása). A kérő és köszönő jellegű fohászok mellett nagy számban fordulnak elő dokumentáló jellegű név- és dátumbejegyzések, ami a könyvek klasszikus vendégeknyvi használatára utal.

*Drága Nagyboldogasszonyunk
Kérlek segítsd meg a családomat az ÁDÁM fiamékat a születendő pici babát. A lányomékat Krisztit és Gyurit. Boldogságban és szeretetben éljenek egymást megértésük egy életen át. Kérlek még az én életemet is segítsd vezess az utamon segíts a bajban. Es Mindenkiene kérek Egészséget mert az a legnagyobb Boldogság. Köszönöm neked és nem feledem a jószágod!!!
Név¹⁸*

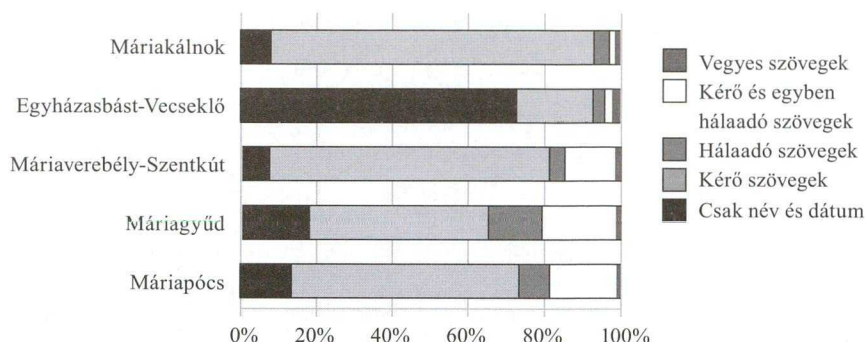
*Nagyon tetszik ez a templom.
A legszebb amit láttam
remélem így is marad!
Név¹⁹*

¹⁶ A máriakálnoki vendégeknyvből.

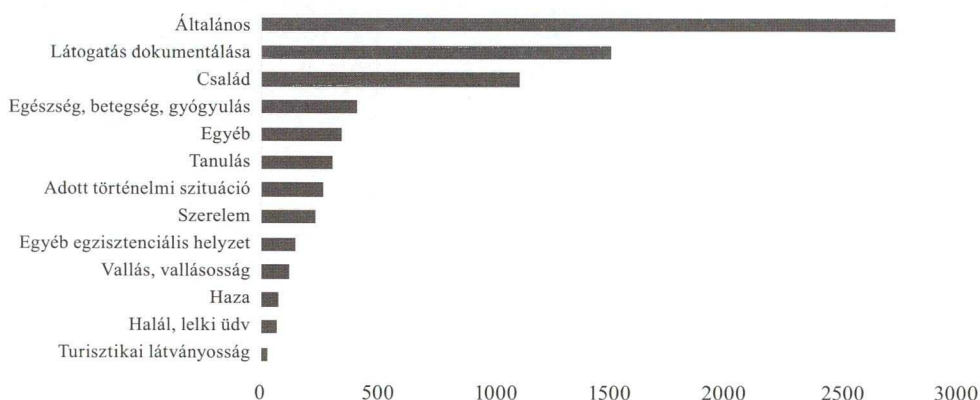
¹⁷ A máriakálnoki vendégeknyvből.

¹⁸ Mátraverebély-szentkúti imacédula.

¹⁹ A máriagyüdi vendégeknyvből.

1. ábra. A különböző szövegtípusok aránya az egyes kegyhelyek vendégekönyveiben

2. ábra. A vendégekönyvekben leggyakrabban előforduló intenciók gyakoriságuk sorrendjében

A bejegyzések témáinak áttekintése azt jelzi, hogy az egykor tradicionálisnak mondható intenciók (gyógyíthatatlan testi sérülés, természeti csapás, háború, szerencsétlenség, baleset stb.)²⁰ háttérbe szorultak, és a tematikai súlypontok máshová helyeződtek. Általánosságban is megfogalmazható, hogy megnövekedett azoknak a szükséghelyzeteknek a száma, amelyekben a transzcendenshez fordulnak segítségért. A külső, egzisztenciális vészhelyzeteket hétköznapi problémák egész sora váltotta fel: munkanélküliség, hitel, válás, tanulás, vizsga, lakáshelyzet stb. A szükséghelyzetek súlyozását a mindenkori szociális, gazdasági, kulturális és történelmi szituáció, valamint a feljegyzők életkora befolyásolja.

A tematikában tapasztalható sokszínűség a szövegek formai jegyeiben is megmutatkozik. A nagyon személyes, szinte baráti hangvételő, a hétköznapi nyelvhasználatot idéző szóhasználat mellett olvashatóak bennük irodalmi idézetek, a hivatalos és ponyvairodalomból ismert vallásos szövegekből vett átvételek és néhány szavas sematikus formulák is.

²⁰ Tüskés Gábor a barokk kori búcsújárásokról írt könyvében korabeli mirákulumok adataival is kimutatja ezeknek az intencióknak a gyakoriságát. Bővebben lásd: TÜSKÉS 1993: 228–246.

Nem vagyok rendszeres templomba járó, csak karácsonykor, de néha amikor úgy érzem betekintek a helyre, ahol valahogy megkönnyebbülök. Negyven éve nem látott rokonaimat látogattuk meg Édesapámmal és ez alkalomból jöttem be ide!

Imádkozni szoktam és bízom, hogy VAGY! Egészséget és Minden jót adj Mindenkinek és a rokonaimnak és családomnak, nővéreimnek, Apukámnak.

Éljenek sokáig.

Köszönöm!

Név

Oh Mária Isten Anyja Énnem is jó Anyám, örömben Bánatomban, Jó s bal sorsban csak azt zengem:

„Üdvözlégy Szűz Mária”

Máriakálmok

1949. VIII. 16.²¹

Szűz anyánk továbbra is segíts.

Névsor²²

Talán ez a néhány példa is jelzi, hogy a tartalmi és formai sokszínűség stílusosan is sokszínűséghez vezet ezekben a szövegekben. Egyszerre jelenik meg bennük a fennkölt magasztosság és a hétköznapi beszéd oldottsága.

A vendégkönyvek, illetve a bennük megnyilvánuló imádkozási gyakorlat egyre növekvő népszerűségének megértéséhez elengedhetetlen e könyvek funkcionális szerepének meghatározása. A könyvek olvasása és „szerzőik” megszólaltatása után világossá vált, hogy a szakrális jellegű vendégkönyvek funkcionálisan nagyon heterogén szerepet töltenek be.

1. Dokumentálják, és ezzel örökké teszik a zarándoklatot és magát a zarándokot. A könyvek ilyesfajta használata különösen a kegyhelyre turistaként érkezőknél kap szerepet. Ők általában nem rendelkeznek azzal a felkészültséggel, amelyet a kegyhelyen való kultuszgyakorlatok megkívánnak, így a vendégkönyvet eredeti funkciójában használják. Figyelemre méltó, hogy a kegyhelyek gondozói számára is ez a legfőbb rendeltetése ezeknek a könyveknek.

2. Speciális fórumát nyújtják az egyéni, spontán imának. Bennük a transzcendenssel való kapcsolattartás kétféleképpen nyilvánul meg: egyrészt az írásban rögzített ima formájában, másrészt a leírás, a beírás cselekménye által. Az írás, amely az imák, mindekelőtt a személyes imák esetében speciális kommunikációs csatornának számít, mindkét esetben fontos szerepet kap. Tárgyasítja az imát, amely biztosítéka a természetfeletti erővel való kapcsolat megteremtésének, fenntartásának és megerősítésének. Rögzíti és állandósítja is az imát, amelyhez sokan nagyobb nyomatókat és hatékonyságot társítanak. Ezáltal a szóbeli imában kifejezésre jutó performatív funkciókat az írás tovább erősíti. Maga a beírás is bírhat jelentéssel. Részévé válhat, és láthatóan egyre gyakrabban részévé is válik a kegyeszobor előtti hódolat rítusának. Itt nem az információk átadása kerül a kö-

²¹ A máriakálmoki vendégkönyvből. A bejegyzés szövege egy kedvelt népének.

²² Az egyházasbást-vecseklői 3. füzetből.

zép pontba, hanem a szövegek non-textuális funkciói: a kapcsolatfelvétel, a felszólítás és a felhívás aktusa. Ennek révén a kommunikációt kezdeményező egyén lényegi változáson megy keresztül, és ezzel a kapcsolatfelvétel már elérte célját. Így válnak ezek a szövegek autokommunikatívá.²³

3. Ez az autokommunikatív szemlélet adhat magyarázatot a könyvek terápiás jellegű funkcióira is. Itt a könyvek, a beírás lelki megkönnyebbülést, vigaszt, megerősítést adó hatását kell megemlíteni.

4. Egy virtuális közösség kialakulása is megragadható a könyvekben. Tagjai leírt szavaik révén egy diskurzus részévé válnak, amelyben erősítik és buzdítják egymást. Ezáltal legitimálódik a kegyhely és az itt megtapasztalható különös kegyelem léte is.

5. Az értelmezési lehetőségek között elvetettem azt a többek által képviselt vélekedést,²⁴ amely szerint a szekularizáció folyamata elvallástalanította az írásos devóció most bemutatott gyakorlatát. Tény, hogy a hagyományos ájtatossági gyakorlatok és formák változtak, de ez természetes velejárója az emberi egzisztenciában adódó kihívások folyamatos változásának. A kihívásokra adható válaszok között ma is a vallás az egyik legfontosabb. A ma embere éppúgy vágyik a csodára, a megmagyarázhatatlan megmagyarázására, mint elődeink. Kialakítja újabb és újabb rítusait, amelyekben régi hagyományokhoz is visszanyúl, de hozzájuk napjaink eszközeit és kifejezési formáit használja fel.

Figyelemre méltónak tartom, hogy mindezek a fent felsorolt funkciók jól leképezik a kegyhelyek látogatásának három alapvető funkcióját:²⁵

1. praktikus ok: testi-lelki egészség – a testi-lelki gyógyulás vágyának kommunikációja;
2. lelki-aszketikus ok: találkozni Istennel, jobb emberre válni, Máriát tisztelni – autokommunikáció, terápiás hatások, közösséggé válás dimenziói;
3. világi vagy nem vallási motiváció: turizmus, kuriózumok keresése – profán vendégkönyvként való használat.

A szakrális jellegű vendégkönyvek ezen sajátosságainak számbavétele után úgy vélem, nem tekinthetünk el a templomi vendégkönyvekben megvalósuló írásos ájtatosság definiálásától. A könyveket olyan fórumnak tekinthetjük, amely lehetőséget teremt a szent helyen való írásos megnyilvánulásra, a transzcendenssel való kommunikációra. Ez a megnyilatkozás sem tartalmi, sem formai, sem stílári szempontból nem formalizált, ezért a profán és szakrális elemek sajátos keveredését mutatja. Ez a minden téren megmutatkozó kötetlenség lehetőséget teremt arra, hogy a vallásos hitvallás mellett egyéb célokat is betöltsön, és egy sokkal szélesebb körű használatot eredményezzen (a zárándok és a zárándoklat megőrkítése, imamanifesztáció, rítus, autokommunikáció, lelki vigasz elnyerése, közösségi érzés felkeltése). Ennek a nagyon tágra értelmezhető használatnak köszönhető, hogy nagyon széles azoknak a köre, akik élnek/élhetnek ezzel a kegytemplomokban felkínált lehetőséggel.

Miközben azt vizsgáltam, milyen sajátosságokkal rendelkezik, mennyiben módosul az egyéni ima, ha leírásra kerül, már tapasztalhattam (amint erre utaltam is), hogy a közeljövő-

²³ LOTMAN 1991: 16–43.

²⁴ KROMER 1996: 95–115; SCHMIED 1997: 134–136; NIKITSCH 1990: 201.

²⁵ Pusztai Bertalan Giurati, Myers, Donach és az amerikai Belleville kérdőíves vizsgálatai alapján jelölte ki a kegyhelyek felkeresésének e három funkcióját. Lásd: PUSZTAI 1998: 17.

ben további változások várhatók. A fohászok egyre gyakrabban bukkannak fel elektronikus íráshordozókon, a kézírást az elektronikus írás váltja fel, a valós szakrális tereket a virtuális templomok világa. Mindezek a változások kijelölik az írásbeli imádkozás változásának és egyben a téma kutatásának egy lehetséges további irányát is.

IRODALOM

BARNA, Gábor

2003: „Ich bedanke mich für meine Gesundheit“. Gästebücher in einem Krankenhaus. In: BARNA, Gábor (Hrsg.), *Ritualisierung, Zeit, Kommunikation*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 43–51.

HEGEDŰS Rita

2000: *A vallásosság alakulása Magyarországon a kilencvenes évek kutatásainak tükrében*. Phd-dolgozat.

HEIM, Walter

1961: *Briefe zum Himmel. Die Grabbriefe an Mutter M. Theresia Scherer in Ingenbohl. Ein Beitrag zur religiösen Volkskunde der Gegenwart*. Schriften der Schweizerischen Gesellschaft für Volkskunde 40. Basel: Krebs Verlagsbuchhandlung AG.

KROMER, Hardy

1996: *Adressat: Gott. Das Anliegenbuch von St. Martin in Tauberbischofsheim. Eine Fallstudie zur schriftlichen Devotion*. Studien & Materialien des Ludwig-Uhland-Instituts der Universität Tübingen 17. Tübingen: Tübinger Vereinigung für Volkskunde E. V.

LINGENS, Peter

2003/2004: Anliegenbücher in Kirchen, Wallfahrtsorten und im Internet. Ein Bericht über Forschungsstand, die aktuelle Situation und den Quellenwert der Gattung. In: COX, Heinrich Leonhard–HAVERKAMP, D. M. (Hrsg.), *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde. Aspekte religiöser Kultur 35*. Bonn: Rheinische Vereinigung für Volkskunde, 119–245.

LOTMAN, Jurij

1991: A kommunikáció kétféle modellje a kultúra rendszerében. In: KOVÁCS Árpád–V. GILBERT Edit (szerk.), *Kultúra, szöveg, narráció. Orosz elméletirők tanulmányai. In honorem Jurij Lotman*. Pécs: Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, 16–43.

NIKITSCH, Herbert

1990: Schreiben und Glauben. Anliegenbücher als Beispiel moderner Volksreligiosität. In: EBERHARDT, Helmut–HÖRANDER, Edit–PÖTTLER, Burkhardt (Hrsg.), *Volksfrömmigkeit. Referate der Österreichischen Volkskundetagung 1989 in Graz*. Wien: Österreichischer Fachverband für Volkskunde, 191–201.

PONISCH, Gabriele

2003: „Vessel-Rituality” – Cselekmény és élmény a jelenkori zarándoklatokon. In: BRUNNER, Walter–EBERHARDT, Helmut–FAZEKAS, István–GÁLFFY, Zsuzsanna–HAMMER-LUCA, Elke–HEGEDŰS, András (szerk.), *Mariazell és Magyarország: 650 év vallási kapcsolatai. A „Magna Mater Austriae et Magna Domina Hungarorum” nemzetközi konferencia előadásai*. Stigonium Antiquum VI. Esztergom–Graz: Esztergom-Budapesti Főegyházmegye, 197–204.

PUSZTAI Bertalan

1998: Vallás és turizmus. In: FEJŐS Zoltán (szerk.), *A turizmus mint kulturális rendszer*. Budapest: Néprajzi Múzeum, 13–23.

SCHMIED, Gerhard

1997: „Lieber Gott, gütigste Frau...“. Eine empirische Untersuchung von Fürbittbüchern. In: N. EBERTZ, Michael (Hrsg.), *Passagen & Transendenzen*. Studien zur Materialien Religions- und Kultursoziologie. Band 4. Universitätsverlag Konstanz.

TÖSKÉS Gábor

1993: *Bűcsűjárás a barokk kori Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

VASS Erika

2010: *A bűcsű és a bűcsűjárás mint rituális dráma*. Szeged: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Lexika Kiadó.